

LITTERATUR

Skjønnheten og vreden

Georges Didi-Huberman:
Gruvgas
Daidalos, 2015

Hvordan forstå vores samtid, hvordan forstå katastrofen der er på vei?

BOK: KRISE

ALEXANDER CARNERA

Gasarten fra miner er livsfarlig, men svær å fornemme. Den er uten duft og farve. Den består mest av metan, kvælstof og kuldioxid. Den er ikke giftig, men letantændelig, og tusindvis af minearbejdere er døde på grund af eksplosjoner der efterfølgende beskrives som katastrofer. En minearbejder kan ikke selv fornemme hvornår gassen er på vei. Derfor tog man tidligere fugle i bure med ned i mineskaktene. Såfremt de skælvede eller purrede op i deres fjerdragt, fornemmede man faren nærme sig. Det er ikke utænkelig at den lille fugls reaktion har kunnet skærpe minearbejdernes evne til å «se» minegas, se katastrofer der er på vei – som historiens engel.

Den franske kunsthistoriker Georges

Didi-Huberman voksende op omkring Loire-dalen ved Saint Étienne. Han var 15 år da 1968 brød ud, hvor også mange minearbejdere døde i de lokale kulminer – men dette har han ingen erindring om. Da han nu i en alder af 63 i de nationale arkiver læser beretningerne om de døde, er det som om han bagefter mindes katastrofen fra 1876 bedre end den som fandt sted i 1968. I kølvandet af minearbejdet voksende der en industriell og social katastrofe frem. Folk blev syge og afskediget, og der var stor fattigdom også blandt Didi-Hubermans klassekammerater. Det foregik for næsen af ham, men han så den ikke – katastrofen. Han spørger nu: Hvordan kan vi forstå dette erindringstab? Hvordan forstå en sådan hændelse?

Det er svært å se farens bevegelse; se den katastrofe som er på vei. Historikeren og kunstnerens oppgave er å skape bilder der fanger denne tilstand.

Katastrofen er aldrig indtruffet. Hver dag kan vi læse og høre om krig i nyhederne. Krigens episke dimension gør den til en historie der er nem at fortælle. Men katastrofen savner indledningsvis en stemme, først derved at man ikke tror på den, siden at man siger at den var umulig å forestille sig. «En katastrof påstår sig sållan vara en katastrof. Och det är lätt å säga, i ljuset av ett absolut förgånget, att

'det var en katastrof', då allt har exploderat och många redan är döda. Likaså är det enkelt att säga, om allt möjligt, om en absolut framtid, att 'det blir en katastrof', eftersom allt möjligt en gång kommer att försvinna, i en varaktig eller plötslig ödeläggelse. Men det är mycket svårare att säga: 'Där är katastrofen, nu kommer den'.

Pointen er at katastrofen aldrig ser ut til at være indtruffet, for hvert katastrofe-øjeblik er «en hemlig konflikt mellan [...] åtminstone två katastrofer. På samme sätt som varje fara länkar samman åtminstone två risker, och varje politisk intervention är en sammanlänkning av åtminstone två ting som står på spel». At forstå historien handler ikke om at genkalde sig en fortid, men at sammenvæve de usynlige kræfter der skaber et billede af det forgangne slik det viser sig i farens stund (Walter Benjamin). Men hvorfor er det så svært å blive opmærksom på det farefulde? Fordi det er svært å se farens bevegelse; se den katastrofe som er på vei. Historikeren og kunstnerens oppgave er å skape bilder der fanger denne tilstand.

Filmsesayet og poetens vrede. Didi-Huberman går i bogen inn på Pasolini. La os ta op poengene hans: Med utgangspunkt i 90 000 meter film fra det italienske journalfilmstudio, skapte den italienske instruktør Pier Paolo Pasolini en filmmontage om hvordan verden ser ud efter krigen (2. verdenskrig) – La Rabbia («Vreden»). Ved at sammenstille forskjellige usammenhengende, men sameksisterende historiske klip, oppspor det som dæk-

ker over katastrofen. Det er kontrasterne som gør tingene synlige og skaber den kritiske kraft – i dette tilfælde filmmontagens kraft som et billede af farens som bevæger sig. Montagens omorganiseringer nuet og skaber en forståelse af fortiden; nuet bliver ladet med ny betydning, herunder en bekymret fornemmelse for faren der kommer. Pasolinis dobbelte greb består i at fastholde et distancerende blik og en bagvedliggende vrede som tør tage stilling. I et interview beskriver han forskellen på kraften hos det revolutionære og vredens menneske: Hvor førstnevnte før eller siden indtager en stabil og konform position, lider sidstnevnte altid under det konforme. Det er Pasolinis kritiske forholdet sig til nyhedsjournalistikken der tilfører billedet en visionær, poetisk kraft. Filmsesayet er en kritisk genre fordi det er poetisk. Genrens kritiske potentiale beror på dens evne til å synliggøre noget andet. Den handler om, med Pasolinis ord, «at identificere det uværdiges åsyn» [...] det virkelige håbs smil» eller «den uventede skønhed, som er mere gennemtrængende når den er uventet – et barns, en proletars, ja, i en kosmonauts ansigt». Eller minearbejdernes ansigter, ødelagte kroppe og lig som dukker op fra mineskaktene (La Rabbia) efter minekatastrofen i Morgnano. Minegassen eksploderede fordi aktiebolaget Terni som kontrollerede bruddet ingen opmærksomhed havde på minearbejdernes sikkerhed.

og smerten. Filmsesayet giver udløb for en uventet skønhed og sandhedseffekt, men kunstneren skal ikke skabe kunst for

kunstens skyld. Pasolini afmytologiserer kunstnerrollen uden at ofre den visuelle poesis kraft til å gribe skønheden ved tristessen over de menneskelige bedrifter. Skønheden hører ikke til i motivet, men i materialiteten, i den dødelige sygdom der vokser sammen med montagens politiske antropologi. Nærbilledet af Marilyn Monroes ansigt til lyden af Adagio i g-moll af Tomaso Albinoni viser en smertefuld skønhed; først ser vi hende som barn, dernæst som ung pige, og igen som sangerinde i krigen i Korea, og til sidst som international stjerne. Alt dette fremtræder mellem billeder af processioner af Kristi lidelse, New Yorks skyskrabere, bønder og boksere, raketter og ruiner, skønhedskonkurrencer og atomeksplosioner. Samtidig høres Monroes poetiske stemme svæve mellem den antikke verden og fremtidens verden. Det er konstellationen af skønhed-sygdom (bellezzamale) som gør La Rabbia på én gang trist og kritisk. Vi behøver poeten, maleren og filmskaberens for å vise os skønheden i de mørke tider domineret af normaltilstandens ligegyldighed. «Det är då som den andra sköheten träder fram, den förunderligt vackra sköheten som ligger i att bära den andre, vilket är den allra äldsta smärtan.» Med poetisk stemme komponerer Pasolini en forsigtig begravelseshymne til de dræbte og ødelagte minearbejdere. Minegas som emblem på historiens og dokumentarens karakter hvis objekt er et smertefuld liv i bevegelse. Vreden vidner om det poetiske syns nederlag, og filmsesayet forvandler den sterile vrede til et poetisk raseri. Filmsens poesi er al-

tid en film for de overlevende. «Den er en tankens kunst,» som Didi-Huberman skriver, «for der findes ikke en væren uden åbenhed for væren.»

Vi behøver poeten, maleren og filmskaberens for å vise os skønheden i de mørke tider domineret af normaltilstandens ligegyldighed.

Historieløshed. Didi-Huberman har skrevet en stærk og vigtig bog der genopdager litteraturen og filmkunsten som en følsom engagerende kunstart. Bogen er skrevet med lidenskabelig alvor og peger på det måske største problem i vor tid – historieløsheden. Nyhedsstrømmens episk-spektakulære historier om flygtningekrisen, terrortruslen, økonomisk krise og klimakrise reproducerer den ligegyldighed og manglende historieforståelse der er den største trussel mod den demokratiske og kritisk oplyste samtale. Aftrængigheden af nemme historier uden blik for historiens usynlige tråde er den narkotika der fremmer den normale forbrugsverdens apolitiske uvirkelighed. Gruvgas (minegas) bliver i denne bog et billede på den drivende gas der hober sig op, den gas vi ikke kan se, lugte eller føle, men som udspringer sig for øjnene af os, for lige om hjørnet at ende i en voldsom eksplosion.

acmpp@cbs.dk

Svart-hvitt om blå-oransje Ukraina

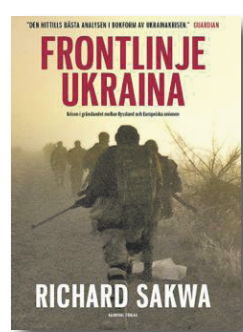
Morten Strand: **Ukraina: grenselandet mellom øst og vest**
Cappellen Damm, 2015

Richard Sakwa: **Frontlinje Ukraina**
Karneval förlag, 2015

For å forstå den kompliserte og alvorlige situasjonen som foregår midt i hjertet av Europa, bør Richard Sakwas *Frontlinje Ukraina* være et foretrukket valg.

UKRAINA

ASLAK STORAKER

Dagbladet-journalisten Morten Strands bok *Ukraina – grenselandet mellom øst og vest* er preget av stor forteller glede og solid historisk bakgrunnskunnskap. Kapittel for kapittel gjør den på spennende vis rede for utviklingen av landet helt fra vikingtiden og frem til i dag. Strands bakgrunn som journalist skinner igjennom ved at han har en god formidlingsevne og et poetisk språk. Det gjør stort inntrykk å lese om hundersnøden utløst av Stalins tvangskolektivisering av jordbruket i begynnelsen av 30-årene og nazistenes utryddelse av jøder, kommunister og sigøynere ti år senere. Men det er også interessant å få rede på hvordan Sovjetunionen for og etter Stalin oppmuntret til bruk av ukrainsk språk, og at fire av generalsekretærene i det sovjetiske kommunistpartiet – Khrustsjov, Bresjnev, Androp-

ov og Tsjernenko – alle hadde ukrainsk bakgrunn.

Ensidig forståelse. På tross av sin solide historiske kunnskap, viser Strand likevel en ganske ensidig forståelse av at dagens konflikt skyldes motsetninger mellom et «prorussisk» Øst-Ukraina og et «europaisk» og «moderne» Vest-Ukraina, i tillegg til «agresjon» fra Russland. Sammenliknet med den nye svenske oversettelsen av den britiske russlandsviteren Richard Sakwas bok *Frontlinje Ukraina* har han et lemfeldig forhold til fakta om den kompliserte situasjonen i grenselandet mellom Russland og EU.

Richard Sakwas bok viser en forfatter med en lang grundighet og mer nyansert forståelse av Ukraina. Mens både Strand og Sakwa bruker mye plass på å fordømme brutaliteten og de udemokratiske trekkene til Janukovitsj-regimet, unnlater Strand i motsetning til Sakwa å nevne det nye, «proeuropaiske» regimets gjentatte forsøk på å forbyr det ukrainske kommunistpartiet, og unnlater å fordømme det nye regimets vedtak om å møte opprøret i Øst-Ukraina med stridsvogner og bombefly i stedet for diplomati og forhandlinger. Mens Strand inntar en apologetisk holdning til de høyreekstremes innflytelse på det nye regimet, under henvisning til at de bare fikk 6,5 prosent av stemmene ved parlamentsvalget, fremhever Sakwa at fasisister inntok 8 av 21 plasser i den nye regjeringen, i tillegg til den viktige posten som leder for det nasjonale sikkerhetsrådet.

Pluralisme mot nasjonalisme. Sakwa skriver at den politiske bakgrunnen for boken hans er at Ukraina-krisen er «den verste krisen i Europa siden 1930-tallet, der oppblåste dumskaller gjentar velsmurte fraser mens media er fylt av krigsrop» og at dette kan føre til at «vi går i søvne inn i en ny krig». Sakwa hevder at den nåværende krisen skyldes tre motstridende visjoner. I Ukraina står de «oransje» vestukrainerne, som ser på Ukraina som en *enhetlig nasjon* der ukrainsk skal være det eneste offisielle språket, mot de «blå» østukrainerne som ser på Ukraina som en *pluralistisk stat* og ønsker at russisk og andre minoritetsspråk også skal få offisiell status. På europeisk nivå går motsetningen mellom et EU som ønsker å utvide sine grenser stadig lenger og samtidig som de holder fast på sin militære allianse med USA, og et Russland som

ønsker å likeverdig sikkerhets- og handelspolitisk samarbeid med EU fra Vladivostok i øst til Lisboa i vest, uten amerikansk innblanding. På globalt nivå går motsetningen mellom et USA som hevder retten til å spre sitt politiske system over hele verden, og et konservativt Russland som mener at alle stater er pliktige til å følge prinsippene om ikke-innblanding i andre staters indre anliggender.

Sakwa skriver [...] at Ukraina-krisen er «den verste krisen i Europa siden 1930-tallet, der oppblåste dumskaller gjentar velsmurte fraser mens media er fylt av krigsrop».

Ingen ny Hitler. Sakwa omtaler Putin som «den mest proeuropaiske lederen Russland noen gang har hatt», og avviser påstandene om at Putin er «en ny Hitler» som ønsker å samle alle russere i én stat. Han fremhever at Putins Russland har ettergitt land de tidligere har gjort krav på til Kina og Norge i bytte mot stabile grenser, og avvist forespørsler fra opprørsmyndigheter i Transnistria og Donbass om å slutte seg til Russland. Men vestlige folkerettsbrudd mot Jugoslavia, Irak, Libya og Syria og en stadig utvidelse av NATO mot Russlands grenser har svekket

Putins opprinnelige alleuropeiske visjon til fordel for den russisk-nasjonalistiske opposisjonen. Den vestlige støtten til kuppet mot den ukrainske presidenten Viktor Janukovitsj ble sett som et bevis på at Vesten hadde fiendtlige intensjoner, og gjorde at Russland valgte å annektere Krim ulovlig for å beskytte den russiske svartehavsflåten.

To oppfatninger. Strand redegjør i motsetning til Sakwa ikke direkte for sitt politiske utgangspunkt, men han avslutter hvert kapittel med å drøfte hvorvidt hendelsene han har beskrevet har gjort Ukraina mer eller mindre «ukrainsk». Han står altså med begge bena plantet i et forsvar for den nasjonalistiske *enhetsforståelsen* av hva Ukraina skal være, og er tilsvarende mistenksom overfor alt som kommer fra Russland og «prorussiske» ukrainere. For eksempel hevder han, uten å ta seg bryet med å argumentere for det, at «det er liten tvil om at [...] aktivitetene til pensjonerte eller aktive folk fra de russiske sikkerhetsmiljøene som startet og organiserte opprøret i Donbass hadde Kremis i det minste underforståtte støtte». Dette er stikk i strid med Sakwas påpekninger av at Putin advarte mot å holde en folkeavstemning om uavhengighet i Donetsk og Lugansk, og at de russisk-nasjonalistiske lederne for opprøret omtalte Putin som en forræder.

Faktafeil og kildebruk. Strand er mest troverdig når han skriver om steder og hendelser der han selv har vært til stede som journalist. For eksempel er det interessant å lese om da han besøkte Soldatmødrene i Russland. Det går frem av opplysninger disse har samlet inn at mange vernepliktige russere har blitt presset av sine offiserer til å undertegne erklæringer om at de vil kjempe som «frivillige» i Øst-Ukraina, og at de deretter blir offisielt dimittert fra hæren. Slik sett har Russland formelt rett når de hevder at de russiske styrkene som kjemper i Ukraina består av «frivillige» og ikke regulære militære tropper.

Men til tider fremstår Strands provestlige standpunkter som tendensiøse. Han avslutter for eksempel boken med å ralgere over «løgfabrikken» til «Putin-staten» som spekulerte over om drapet på den regimekritiske russeren Boris Nemtsov ble begått av opposisjonen selv for å sverte regimet, men unnlater å nevne at da ti (!) ukrainske opposisjonsaktivister ble drept omtrent samtidig, gikk representanter for det ukrainske regimet også ut med spekulasjoner om at de var blitt drept av andre opposisjonelle. Hovedproblemet med Strands bok er imidlertid at den er vanskelig å gå etter i sømnene. Han oppgir kildeliste bakerst i boken, men det går sjelden frem av teksten hvilke kilder han har brukt hvor, og det er derfor vanskelig å kontrollere om informasjonen han presenterer faktisk stemmer.

Mangelfull kildekritikk. Problemet manifesterer seg tydelig når Strand omtaler mordbrannen i Odessa 2. mai 2014, der 42 opposisjonelle mistet livet da bygget de oppholdt seg i ble angrepet av ukrainske nasjonalister. Strand skriver om de 42 drepte at «15 av dem var russiske statsborgere, og fem fra den prorusiske utbryterrepublikken i Moldova, Transnistria». Dette bruker han så som begrunnelse for å konkludere med at «Ukraina var blitt et samlingssted for oppviglere utenfra, folk som reiste dit som aktivister og krigsromantikere». Men allerede 7. mai 2014 rapporterte Kyiv Post at de opprinnelige påstandene om utenlandske statsborgere var direkte feil, og at alle de drepte var lokale innbyggere fra Odessa. Dette ble bekreftet av en FN-rapport fra juni 2014 og en lokal granskningskomisjon våren 2015. At Strand unnlater å undersøke slike påstander, og dermed ender med å gjøre seg til papegøye for nasjonalistiske usannheter, tyder på en oppsiktsvekkende mangel på kildekritikk som dessverre undergraver tilliten til hele bokprosjektet.

Den kritiske analysen i Sakwas *Frontlinje Ukraina* bør definitivt være et foretrukket valg for alle som ønsker å forstå den kompliserte og alvorlige situasjonen som foregår midt i hjertet av Europa.

aslakstoraker@yahoo.no

Søker du en arbeidsplass?

Er du frilanser innenfor media, film eller IT og trenger et stimulerende sted å jobbe? NY TIDs kontorer åpner nå for *coworking space*, der du for 1000 kr/mnd kan dele arbeidsplass med oss, med fleksible tider. Vi holder til i toppetasjen på Cinemateket i Oslo, et åpent landskap med mye lys, kjøkkenløsning og takterrasse. Du har også tilgang til møterom og resepsjon. Hvis du er interessert eller vil ha mer info, ta kontakt på line@nyt.no eller 93018855!

